

TANKEROMAAN SUPERPRESIDENTTI JA TASAVALLAN TOHVELISANKARI

LAURA SAARENMAA

Mutta mitä kummaa! Presidentti teki saman tempun keväällä: ylitti ne kuusi askelmaa yhdellä loikalla, lähes 70-vuotiaana. Ja kerrotaan, että tuo loikka olisi nyt onnistunut jopa paremmin kuin silloin kymmenen vuotta sitten.

Näin uutisoi Viikkosanomat kuuluisaksi tulleen Seurasaaren porrasloikan, 70-vuotissyntymäpäiviinsä valmistautuneen presidentti Kekkonen ennätyshypyn seitsenaskelmaisten kivirappusten kuudennelle askelmalle.⁵⁸ Mitä vanhemmaksi Urho Kekkonen tuli, sitä vahvemmin hänen julkisen persoonansa tunnuspiirteisiin kuului paitsi poliittinen myös ruumiillinen yliverisuus. 1970-luvulla presidentin vuosittaiset kuntotarkastusten tulokset olivat säännöllisiä ihmetyksen aiheita, kun lehdet hehkuttivat yli 70-vuotiaan täyttäneen valtiomiehen lähes ylikuonnollisen kovaa kuntoa.⁵⁹ Kekkonen atleettinen ja fyysisesti ylivoimainen ruumis näytti alati kestävä, jaksavan ja suojelevan Suomea ulkoi-silta uhilta.

Atleettiset saavutukset olivat olennainen osa Kekkos-myto-logiaa; huolellista imagonrakennusta ja tarkasti varjeltua yksityisyyttä, etenkin ikääntymisen merkkien ilmaantuessa 1970-luvun puolivälissä. Populaarilehdistö osallistui innokkaasti myy-tin rakentamiseen. Hymy-lehden lukijaaänestyksessä Urho Kekkonen valittiin Suomen seksikkäimmäksi mieheksi 75-vuotiaana.⁶⁰ ”HÄN on Urkki, UKK, Kekkonen, Tamminiemen isäntä jne. Suomen seksikkäin mies, jota monet miehetkin pitivät ylivoimaisena ykkösenä”, Hymy-lehti kirjoitti syyskuussa 1975. Myy-tin mukaisesti Urho Kekkonen oli suunnattoman suosittu myös naisten keskuudessa. Lämpimistä väleistään iäkkääseen presidenttiin ovat jälkipolville todistaneet Anita Hallama (2001) ja Maarit Tyrkkö (2014, 2016). 1970-luvulla Kekkonen ystävättäriin lukeu-tui myös lentoemäntä Nina Vainikainen, jonka Kekkonen kaap-pasi lentokoneen ovella syleilynsä pitkän lentomatkan päätteeksi

Kekkonen valtiovierailulla Jugoslaviassa 1963 seurassaan Anita Hallama, johon suhde syntyi tuon matkan aikana.
Kuva: Urho Kekkonen arkisto

palattuaan Persian 2500-vuotisjuhlilta Suomeen lokakuussa 1971. Kentällä presidenttiä odotelleet lehtimiehet ikuistivat halauksen, ja Vainikainen nousi hetkeksi valtakunnanjulkikkiseksi ja Linnan juhlien kuningattareksi.⁶¹

Naisjutut olivat olennainen osa ajan miehistä poliittista kultuuria ja politiikan *hypermachismoa*⁶². Ei siis ole yllätys, että Kekkonen oli näkyvä hahmo suomalaisissa miestenlehdissä. Kantoipa yksi 1970-luvun suosituimmista miestenlehdistäkin Kekkonen nimeä. 1980-luvun alussa parhaimmillaan sadan tuhannen kap-

paleen levikkiin⁶³ yltänyt Urkki oli tanskalaisomisteinen lehtiformaatti, joka yhdisteli kansainvälistä uutisaineistoa, reportaaseja, tyylieltyjä alastonkuvia ja 1980-luvulle tultaessa yhä suoraskaisempaa seksiaineistoa. 1970-luvulla lehden sivuilla vuorottelevat jatkokertomuksena lehdessä julkaistu *Emmanuelle*-romaani, uutiskuvat Idi Aminin toteuttamasta kansanmurhasta Ugandassa ja Mauri Sariolan sekä Olli Seurin juttusarjat talvisodan veteraaneista ja suomalaisista SS-joukoista. Lehden kotimainen, sota-aiheeseen vihkiytynyt avustajakaarti piti sinnikkäästi esillä valtajulkisuudessa tuolloin vaiettuja aiheita, kuten sotaveteraanien rintamakokemuksia ja Suomen ja Saksan jatkosodanaikaista aseveljeyttä. Kesäkuussa 1975 lehti raportoi Viipurin linnassa sijaitsevasta Karjalan valtausmuseosta, joka juhlisti ”Viipurin vapauttamista fasistien ikeestä” 20. kesäkuuta 1944.⁶⁴ Heinäkuussa 1979 lehti puolestaan julkaisi nimilistan ”76 Valpon Gestapolle luovuttamasta juutalaisesta”.⁶⁵

Shokkiefektiä haettiin myös Urho Kekkosen hahmosta. Vuoden 1980 ykkösnumerossa julkaistiin ”Kohupaljastus” joka koski Kekkosen työhistoriasta löytyvää ajanjaksoa Etsivän Keskuspoliisin (EK) etsivänä.⁶⁶ Vuodesta 1919 vuoteen 1938 toiminut EK omistautui toiminnassaan kommunismin torjuntaan Suomessa. ”Tästä vaiheesta presidenttimme uralla ei löydy mainintoja kirjoista, vaikka ne muuten käsittelevät perusteellisesti hänen työtään ja uraansa aina koulupojasta alkaen. Kuitenkin hän selvästi oli [EK:ssa] enemmän kuin tavallinen etsivä”, Olli Sjömanin kirjoittamassa jutussa uumoiltiin. Tieto oli tietysti hykerryttävä ajatellen Kekkosen pitkää poliittista uraa kommunistien ja vasemmis-

tolaisen aateilmaston ympäröimänä. Lopetuskappaleessa viitattiin ilkkurisesti Kekkonen tekeillä olleisiin muistelmiin: ”Miten on, Maarit Tyrkkö, eikö tästä sietäisi kysäistä, ellei muistelijä itse tule ottaneeksi puheeksi aikaansa Ohranan, EK:n, etsivänä?”

MYYTTISESTÄ ALFAUROOSTA TANKERO-ÄNKYRÄKSI

Urho Kekkonen hahmo ja asema Suomen sisä- ja ulkopoliitiikan ylimpänä auktoriteettina innoitti lehden piirissä vaikuttaneita kirjoittajia myös astetta humoristisemmassa ja samalla kriittisemmässä tyyli- ja lajissa. Ensinumerosta vuodelta 1974 alkaen⁶⁷ Urkissa esiintyi poliittinen pakinoitsija Kekkonen, lempeä-ääninen ja lupsakka maailmanmenon katselija ja kommentaattori, joka tunki läheisesti niin kotimaan politiikan kuviot kuin maailmanpolitiikan johtajat. Kalastus oli nimimerkin rakas harrastus ja vastapaino raskaalle, paljon matkustamista vaativalle työlle. Vuoden mittaisen pestin päätteeksi nimimerkki Kekkonen antoi jämäkän lopettamispäätöksensä (”sanon suoraan, en jatka” [pakinoitua tässä lehdessä])⁶⁸. Seuraaja esiteltiin näyttävästi.

Kekkonen on ilmoittanut lopettavansa. Niinpä on pitänyt ylimääräisen poikkeuslain nojalla hankkia Kekkoselle seuraaja. Yksi tavallinen kuolevainen ei tietenkään kykene täyttämään Kekkonen paikkaa. Niinpä hänen seuraajansa onkin hyvin epätavallinen ja kuolematon persoonallisuus:

Ahti Johannes Sinisorsa. Ahti Johannes Sinisorsassa personoituvat ”sulosuomalaisen elämänmuodon parhaat puolet”. ”Hän on raitis ja kielitaitoinen kuin Ahti Karjalainen, urbaani ja veronmaksajaystävällinen kuin Johannes Virolainen, huumorintajuinen ja vapaamielinen kuin Taisto Sinisalo, päättäväinen ja puheissaan ytimekäs kuin Kalevi Sorsa. Sukunimen ensimmäisen yhdysosan ansiosta myös Kokoomus on luvannut tukensa, kun sitä isänmaan kohtalonhetkinä tarvitaan.⁶⁹

Jatkuvat viittailut tehtävien hoidon lopettamiseen ja poikkeuslakiin peilaavat tietysti tuolloin tuoreessa muistissa ollutta vuonna 1973 sovellettua poikkeuslakimenettelyä, jolla Urho Kekkosen kolmatta presidenttikautta jatkettiin neljällä vuodella ilman vaa-leja. Tuolloin ajankohtaiseen poliittisen satiirin sanastoon kuului myös termi tankero, joka viittasi vitsiin ulkoministeri Ahti Karjalaisen kankeasta englanninkielen ääntämyksestä. Sinisorsan pakinoissa tankerous laventui tarkoittamaan koko takapajuista ja itäistä naapuriaan mielitelevää Suomen valtiota. Tankeromaan ulkopoliitikasta vitsaileminen oli verhottua suomettumisen kriittikkä. Todettiin esimerkiksi, että Tankeromaa oli – yhteistyössä naapurinsa kanssa – antanut panoksensa eriarvoisuuden poistamiseen maailmasta ”muun muassa luopumalla eräiden sinänsä tarpeettomien vaalien järjestämisestä”⁷⁰. Kerrottiin myös Lontoossa asti noteeratun, että ”Tankeromaassa toimii pitkälle kehittynyt ja hienostunut itesesensuurijärjestelmä.”

Silloin tällöin itesesensuuri saattaa kuitenkin pettää: jokin lehti voi hairautua kertomaan vaikkapa vitsin, jonka kärki kohdistuu naapurimaahan. Tällöin asiaan puuttuvat heti monikansallista poliittista ideologiaa edustavat lehdet, joilla on suuri ansio itesesensuurin kehittymisessä, ja tuomitsevat sopimattoman kirjoittelun. Seuraavassa vaiheessa samaa monikansallista ideologiaa edustavat lehdet naapurimaassa lainaavat tuomitsevia kirjoituksia. Loppuhuipeutus saavutetaan, kun Tankeromaan omat monikansallisen ideologian äänenkannattajat lainaavat takaisin omat kirjoituksensa naapurimaan lehdistä. [–] Tankeromaan hallitus onkin asettanut erityisen toimikunnan kehittämään itesesensuuria myönteisemmäksi. Aina saattaa näet syntyä väärinkäsityksiä, kun joudutaan kieltämään jotain, vaikkapa vain Nobel-palkinnon saaneen kirjailijan teosten julkaiseminen suomeksi.⁷¹

Kirjoituksessa viitattiin tietysti Aleksandr Solženitsynin *Vankileirien saaristoon*, jonka suomennosta kustannusyhtiö Tammi kieltäytyi julkaisemasta. Teos ilmestyi suomeksi 1974 ruotsalaisen Wahlström & Widstrand -kustantamon julkaisemana.⁷² Toinen Sinisorsan kestoteema oli ”Tankeromaan superpresidentin” eli presidentti Urho Kekkosen horjumaton asema.

Pahansuovat puheet Tankeromaan tankeroistumisesta ovat tietenkin kaikkea perää vailla: yhä on maassa poliitikkoja, jotka rohkenevat puhua lainaamatta TP:n eli tankeropre-

sidentin ajatuksia⁷³. [--] [Valtiosääntö]uudistuksen jälkeen Tankeromaa on tasavalta, jossa tasavallan presidentti on tasavaltaisempi kuin muut. Tasavallan presidentiksi valitaan Urho Kaleva Kekkonen niin usein ja sellaisin muodoin kuin hän itse haluaa. Kansanvalta toteutuu tasavallan presidentin vaalissa siten, että Kekkonen on milloin minkin puolueen ehdokas. [--] Ikuinen preesidenttiys yhtäältä sekä lyhyet ja satunnaiset varapresidenttikaudet antavat Tankeromaan uudelle valtiosäännölle erinomaista tasapainoisuutta. [--] On turvallista ajatella 30 vuotta eteenpäin: muita tasavaltaisempina tasavallan presidenttinä on sama tuttu ja luotettava mies kuin ennenkin.⁷⁴

Tämän tyylistä sanailua ei valtavirtamediassa noihin aikoihin esiintynyt. Vaatimukset yhdenmukaisesta ulkopoliittisesta linjasta ja Kekkos-vastaisuuden muuttuminen ”majesteettirikokseksi” 1970-luvun alussa vaikuttivat väistämättä toimitustyön arkeen ja juttujen näkökulmavalintoihin⁷⁵. Sinisorsan pakinassa tiukentuneesta lehdistökeskustelun linjasta vitsailtiin tiedottamalla Arvostelun Vastustamisvaltuuskunnan eli AVA:n perustamisesta. Instanssin ”ylevänä mutta vaativana tehtävänä” oli kirjoituksen mukaan ”tervehdyttää julkinen keskustelu”.

Miten AVA sitten toimii? Oletetaan että jokin tiedotusväline kertoo vaikkapa ulkoministerin oksentaneen rouva Brežnevan syliin juhlapäivällisillä Kremlissä. Tuollaisen repivän tiedottamisen johdosta AVA toimittaa julkisuuteen

tiedotteen. Siinä selitetään, ettei juoruja ja herjauksia levittävien piirien todellisena maalina voi olla muu kuin Tankeromaan rauhanomainen puolueettomuuspolitiikka. Näin kyseinen tiedotusväline on todistettu sodanlietsojaksi.⁷⁶

Viimeisen Sinisorsan kirjoituksen aiheena oli Etyk eli ”Euroopan tankeroystävien konferenssi” ”Helsinkiin”, joka oli ”tieteenkin Tankeromaan kaikille kansalaisille suurta juhlaa”⁷⁷. Sinisorsan pakinat loppuivat tämän jälkeen, ilmestyttyään lehdessä vain puolen vuoden ajan.⁷⁸

Kekkosen persoonan ja politiikan negatiivinen käsittely julkisuudessa oli 1970-luvulla harvinaista⁷⁹. Kekkosen ja hänen edustamansa ulkopoliittisen linjan kriitikoilla oli vaikeuksia saada äänensä ylipäättään kuuluviin⁸⁰. Toisinajattelijoiden ääni nousi esiin erilaisilla populaareilla vaihtoehtofoorumeilla,⁸¹ vitsikirjoissa,⁸² pakinoissa ja pilapiirroksissa. Kari Suomalaisen Helsingin Sanomissa julkaistujen pilapiirrosten on todettu toimineen tärkeänä vastapainona 1970-luvun ”suomettuneelle” poliittiselle ilmapiirille⁸³. Karin piirroskuvien kautta muuten neutraalia otetta suosinut Helsingin Sanomat ilmaisi myös omaa journalistista riippumattomuuttaan. Suomettuminen, Neuvostoliiton myötäily, oikeistovastaisuus ja kansanvallan unohtaminen olivat Karin kestoteemoja. Kari pilkkasi piirroksissaan myös Kekkosen itsevaltiutta ja presidentin persoonan ympärille kasvavaa henkilökulttia. Vuonna 1973 säädettyä poikkeuslakia Kari kuvasi törkeänä kansanvallan halveksuntana.⁸⁴ Kekkosen uudelleenvalinta poikkeuslailla aiheutti tuohtumusta myös Urkkia edeltäneessä, vuodesta 1968

vuoteen 1974 ilmestyneessä VIP-miestenlehdessä, jossa aihetta käsiteltiin laajasti niin vakavan kuin viihteenkin tyyllilajeissa.

PRESIDENTTIPELIN HUUMAA VIP-LEHDESSÄ: UUSIA YRITTÄJIÄ KALKKEUTUVAN KEKKOSEN TILALLE?

Yhdysvaltalaisesta Playboy-lehdestä inspiraationsa ottanut miestenlehti VIP lanseerattiin näyttävästi. Lehden kesäkuussa 1968 ilmestyneen ensinumeron avauksessa kustantaja Urpo Lahtinen lupasi, että VIP tulisi olemaan ”täysin erilainen kuin Suomessa tähän asti ilmestyneet miesten lehdet”. VIP tulisi olemaan tyylikäs ja miehekäs, ”sellainen lehti, jota kehtaa tilata kotiinsa”. Luvassa oli Playboyn tapaan tyylikkäästä alastonkuvia, veitsenterävää politiikan, yhteiskunnan ja kulttuurin analyysiä sekä laadukasta mainostilaa jota etenkin miehille suunnattujen tuotteiden valmistajat Suomessa kipeästi kaipasivat. Sisäpolitiikan aiheisiin suhtauduttiin lehdessä intohimoisesti. VIP toi esiin politiikan ja poliitikkojen dynaamista, nuorekasta ja nokkelaa puolta. VIPin näkökulmasta politiikka oli paitsi nuorekasta myös seksikästä – eikä vähiten johtuen lehden kuvituksesta, joka käsitti nuorta naista esittävän alastonkuvasarjan sekä kokonaan tai lähes alastomana poseeraavan naisen kansikuvassa. Vaikka seksikkyyden käänköpuolena oli nykynäkökulmasta tunkkainen seksismi ja naissukupuolen trivialisointi, VIP epäilemättä raikasti ajan raskasmielistä, idänpolitiikan kangistamaa poliittista kulttuuria. Urho Kekkonen poliittisen persoonan merkitystä ja asemaa analysoitiin lehdessä ahkerasti, mikä saattoikin lopulta koitua sille kohtalokkaaksi.

Politiikkaa kommentoivien kolumnien ja pääkirjoitusten lisäksi lehti toteutti laajoja politiikka-aiheisia juttukokonaisuuksia. Aiheiden kirjo kattoi niin syksyn 1968 kunnallisvaalit, Yleisradion poliittiset virkanimitykset, Suomen Kommunistisen Puolueen (SKP) ja Suomen Sosiaalidemokraattisen Puolueen (SDP) sisäiset kiistat kuin Suomen Maaseudun Puolueen (SMP) talousotkutkin. Suomen mahdollinen EEC-jäsenyys ja sen seuraukset saivat runsaasti tilaa. Lehdessä julkaistiin myös politiikan ilmiöiden ja instituutioiden historiaa valottavia analyysyjä niin Lapuan liikkeestä kuin suomalaisesta ay-liikkeestä. Ajankohtaista debattia virittelivät vasta-vaalitun eduskunnan ideologista jakaumaa puolueidensa sisäisellä vasemmisto-oikeisto-akselilla analysoivat värikartat.⁸⁵ Ulkopoliittikka jäi lehdessä huomattavasti pienemmälle huomiolle ja näkyi etupäässä Yhdysvaltojen vuosien 1968 ja 1972 presidentinvaaleihin ja Richard Nixoniin keskittyvissä artikkeleissa. Yksittäisiä artikkeleita julkaistiin myös Tšekkoslovakian miehityksestä⁸⁶ ja Kiinan ja Neuvostoliiton välien kiristymisestä (”Mitä sinä odotat näiltä kavereilta ja näiden kavereilta?”)⁸⁷. Maailman konflikteja analysoi omalla palstallaan Matti Sinerma. Palstalla käsiteltyjä aiheita olivat muiden muassa levottomuudet Israelissa⁸⁸, Varsovan liiton puolustusstrategia⁸⁹ ja Neuvostoliiton ydinaseresurssit⁹⁰.

Lehden avustajakaartiin lukeutuivat ajan kuumimmat mieskriitikot Arvo Salosta ja Hannu Salamasta Timo K. Mukkaan ja Pentti Saarikoskeen. Lehden henkilöhaastatteluissa esiteltiin nuoria nousevia politiikan miesnimiä ja nimekkäitä konkareita: kommunistien Taisto Sinisalo, SDP:n puoluesihteerit Paavo Lipponen, Harri Holkeri, Veikko Vennamo, Raimo Ilaskivi, pääministerin

sihteeri Paavo Väyrynen ja presidentin kansliapäällikkö Antero Jyränki. VIPin Kabinetti puolestaan mukaili 1960–1970-luvulla muodikkaaksi tulleen paneelikeskustelun mallia. Poliitiikan nuorista, eri puoluekantoja edustavista miesnimistä koostuva Kabinetti kokoontui lehden kutsusta pohtimaan politiikan ajankohdaisia kiistakysymyksiä. Kabinetti-keskusteluja toteutettiin vaihtuvalla miehityksellä milloin saunan lauteilla ja milloin junanvaunussa. Lehti vaikuttaa olleen myös valtaapitävien kiinnostuksella seuraama. ”Vasemmiston värikartta” -jutun ilmestymisen jälkeen vastikään pääministerin tehtävistä Suomen Pankin pääjohtajaksi siirtynyt Mauno Koivisto reagoi sijoitukseensa kartalla pyytäen siirtämään ”pärstänsä” ”piirun verran oikealle”.⁹¹

Tärkeitä tunnelman keventäjiä olivat Juhani Mäkelän politiikka-aiheiset pakinat ja vitsit. Lehti julkaisi esimerkiksi television poliittiseen keskustelun osanottajien ”autenttiset” muistiinpanot: ”Mitä tekee poliitikko poliittisessa paneelissa sillä aikaa, kun toisen puolueen edustaja puhuu. Usein hän tekee muistiinpanoja”. Sivulle on taitettu kokoelma käsin kirjoitettuja lappusia, joissa on kirjoitusta ja piirustuksia eri käsialoilla. SMP:n Veikko Vennamon muistiinpanoiksi tunnistettavassa lapussa lukee: ”Vanhat puolueet sortavat kansaa ja minua”. Kokoomuksen Harri Holkerin lapuksi todennäköisesti ajatellussa lapussa lukee: ”Iske idänsuhteisiin” ja ”Huom! Muista yrittää päästä Moskovaan taas ennen vaaleja”. Ruotsalaisen kansanpuolueen (RKP) Ingvar S. Melinin lappua arvatenkin markkeerataan teksteillä ”Ring till Lenita!” ja ”Hur i helvete säger man 1974 på finska”.⁹²

Huhtikuun 1969 numerossa arvioitiin Suomen sisäpoliitti-

sen kentän viimein vapautuneen ”kekkoskomplekseistaan”⁹³, ja odotukset ja intohimot olivat nyt siirtymässä Urho Kekkosesta Mauno Koivistoon. Juhani Mäkelän asiatyylillä kirjoittaman analyysin lähtökohtana oli Kekkonen antama ilmoitus, ettei hän enää asetu ehdolle neljännelle kaudelle, joten kenttä olisi viimein vapaa ”uusien yrittäjien kunnianhimolle”⁹⁴. Käynnistyvän presidenttipelin jännitys väreili myös Timo Heikkisen artikkelissa ”Kuka Urkin jälkeen?”⁹⁵. Juttu nostatti odotuksen tunnelmaa paitsi spekuloidamalla mahdollisia ehdokasnimiiä myös muistuttamalla, että tuleva presidentti oli jo tunnettu henkilö ja tavalla tai toisella mukana päivänpolitiikassa (”hän on jo joukossamme”, ”se mies toimii jo nyt puolueensa ja koko kansan kannatusta tavoitellen”)⁹⁶.

Etäisyyttä ottava, analyttinen kirjoittelu Urho Kekkosesta jatkui joulukuussa 1969, kun lehti julkaisi Viikkosanomien Yhdysvaltojen kirjeenvaihtajana työskennelleen Sakari Määttäsen pohdiskelun otsikolla ”Onko Kekkonen kalkkeutunut?” Kiistakirjoituksen aiheena oli HS:n kirjeenvaihtaja Lauri Karenin kohdeltu Unkarin valtiovierailun aikana 1969. Uutisointi valtiovierailun vaiheista ei ollut noudattanut ajalle tyypillistä ulkokultaista tyyliä. Karenin muotoiluista suivaantunut Kekkonen oli jutun mukaan ilmaissut tyytymättömyytensä ja tuominnut Karenin tekstit ”likasankojournalismiksi”.⁹⁷ Sakari Määttäsen kirjoituksessa Kekkonen toiminta tuomittiin hyökkäykseksi ”vapaata sanaa ja sen edustajia kohtaan”.

Jopa niinkin majesteettisesti hallinneen presidentin kuin Urho Kekkosen on syytä muistaa, että hän tarvitsee meitä lehtimiehiä – jos nyt ei enää välttämättä oman valtansa pönkittämiseen, niin ainakin imagensa säilyttämiseen, kun hän vierailee maailmanmatkoillaan erilaisissa eksoottisissa maissa.⁹⁸

Juttu hyökkäsi Kekkosta ympäröivää henkilökulttia vastaan ja muistutti epäsuorasti presidentin matkoilla mukana kulkevien lehtimiesten tahdikkauden merkityksestä presidentin maineen suojelemisessa. Kirjoitus tiivisti teemat, joita viimeaikaisessa historiankirjoituksessa on suomalaismedian osalta ahkerasti puna-roitu.⁹⁹ Esille nousevat niin sensuuripaineet kuin ajan auktoriteettiuskoinen ja hampaaton journalistinen kulttuuri. Helsingin Sanomat muodosti Määttäsen mukaan tarpeellisen vastapainon puoluelehdistölle, joka ei noudattanut journalismin eettisiä pelisääntöjä.

Oli toimittaja Karenin onni, että hän sattui edustamaan tuota monopoliasemassa olevaa lehteä (toisaalta: mikäpä puoluelehti olisi uskaltanut kritisoida Urho Kekkosta). Monopolilehti pystyi vastaamaan oikealla mitalla Herra Tasavallan Presidentille.¹⁰⁰

Journalismin ammattietiikan ja presidentti-instituution yhtenäistämystä käsitteli omassa kirjoituksessaan myös lehtikuvaaja Kalle Kultala.¹⁰¹ Poliitiikan tapahtumiin ja henkilöihin erikois-

tunut Kultala tuli 1960-luvulla tunnetuksi presidentti Kekkonen luottokuvaajana. Kultala kulki Kekkonen mukana valtiovierailuilla ja virallisissa tilaisuuksissa ja ikuisti monet ikonisiksi muodostuneet hetket. Kultala kuvasi Kekkonen seurueineen Mauin paratiisisaarella pohtimassa leit kaulassa Neuvostoliiton lähettämää noottia vuonna 1961, ja kiipeämässä palmuun Tunisian valtiovierailulla 1965. Tunisian-matkalta julkaistu kuva, jossa Kekkonen tanssittaa paitahihasillaan nuorta tummatukkaista tyttöä valtiovieraille järjestetyssä illanvietossa, aiheutti välirikon kuvaajan ja presidentin välille. Kuvaajan epäonneksi näytti siltä, kuin paikallinen tanssijatar olisi hivellyt presidentin perhekalleuksia.

Kultalan VIPille kirjoittama juttu on kirjoitettu henkilökohtaisen, Urho Kekkoselle osoitetun kirjeen muotoon, ja se alkaa tuttavallisesti tervehdyksellä ”Terve Unto!” Tekstissä muistellaan lämpimien sanamuodoin yhteisiä reissuja, joilla meno oli ollut riehakasta ja joissa tanssia ja ”kiniiniä” oli piisannut. Jutun kuvitukseksi on valikoima kuvia Kekkonen ulkomaanmatkoilta. Mukana on myös aiemmin julkaisemattomia otoksia sekä välirikon aiheuttanut ”Viimeinen kuva”. Tekstiosiossa Kultala kertoo kuvan julkaisemisen taustoja. ”Aamulla oli tapahtunut se palmukiipeily ja kaikki tunsivat saaneensa jotain erikoista aikaan. Minusta se ei ollut mitään, sehän oli nähty jo kotona telkkarista. Tanssia ei ollut nähty.”¹⁰² Suomen Kuvalehdessä otsikolla ”Tanssi yli Tunisian” julkaistu kuva aiheutti kuitenkin (kuvaajan itsensä täydeksi yllätykseksi) suurta hämmennystä. Kuvaa epäiltiin lehtimiespiireissä retusoiduksi, ja myös itse presidentin kuultiin väittäneen kuvaa trikkikuvaksi. VIPin jutun perusteella välirikon presiden-

tin ja luottokuvaajan välille aiheutti siis Kultalan ammattietiikkaan kohdistunut epäilyksen varjo. Tekstistä huokuu pettymys, joka liittyy pakonomaiseen presidentin mielipiteiden myötäilyyn ja toimitustyötä varjostavaan pelon ilmapiiriin.

Tiedäthän sinä nämä myötäjuoksijat, joista ei ole puutetta. Kun ylhäältä sormi heristää niin jo ovat alapään pojat meikäläisen kravattissa kiinni. Halutaan olla samaa mieltä. Pääkallellaan odotetaan miten pitää esiintyä. Nauretaan kun Kekkonen on nauranut, ja julmistellaan kun näin ei olekaan tapahtunut.¹⁰³

Ajallisen etäisyyden päästä luettuna jutun sävyä ja tarkoituspäiriä on vaikea tulkita. Teksti päättyy presidentin suoraan puhutte luun, jossa kehoitetaan lämpimästi presidenttiä käymään kylässä. Jälkikirjoituksessa vielä kysäistään, ”onko mitään kuvauksia lähiaikoina?”¹⁰⁴

POIKKEUSLAIN KULISSEISSA KURKKIVA VETREÄ, VANHA VEIJARI

Presidenttipelin tunnelmat vaihtuivat VIP-lehdessä pettymykseen poikkeuslaista alkuvuodesta 1972. Ajatus Kekkonen presidenttikauden jatkamisesta poikkeuslailla yli vuoden 1974 oli tuotu julkisuuteen Ahti Karjalaisen Helsingin Sanomille antamassa haastattelussa tammikuun lopulla.¹⁰⁵ Karjalainen luonnehti normaaleja valitsijamiesvaaleja ”epävarmuustekijäksi” sekä Suomen kansainväliselle asemalle että talouspolitiikalle. VIP haastat-

teli Karjalaista helmikuun numerossa 1972. Risto Juhanin¹⁰⁶ kirjoittaman, sävyltään monitulkintaisen haastattelujutun otsikossa ounasteltiin, ”Kurkkiiko Urkki taas kulisseyssä?”¹⁰⁷

Mistä tässä [ehdotuksessa] on kysymys? Petaako Karjalainen itselleen asemia vuotta 1980 ajatellen? Oliko ehdotus tosiaan Karjalaisen oma vai kurkkiiko Urkki taas kulisseyssä?”¹⁰⁸

Jutussa huomautettiin myös, että ehdotus Kekkosen kauden jatkamisesta ei ollut saanut erityisen innostunutta vastaanottoa. Tätä kysyttiin myös Karjalaiselta suoraan: ”Kun ehdotuksenne kuitenkin tähtää maan etuun, olisi vastaanoton odottanut olevan avarampi ja innostuneempi.” Karjalainen vetosi vastauksessaan eroihin puolueaktiivien henkilökohtaisten mielipiteiden ja puolueiden virallisten kantojen välillä. ”Tosiasia on, että keskustelu ehdotuksestani on täydessä käynnissä”¹⁰⁹.

Poikkeuslakiehdotuksen taustojen analyysi jatkui VIPissä toukokuussa 1972, jolloin esitettiin jo varmana tietona, että ehdotus kauden jatkamisesta oli syntynyt Urho Kekkosen omasta aloitteesta ja halusta jatkaa presidentin tehtävässä ilman aikaa vievää vaalikampanjointia.¹¹⁰ ”Sanotaan että poliitikon tärkein avu on osata yhdistää oma etu ja yleinen etu toisiinsa. Tässä UKK on mestari”. ”Maan ja kansan etu’ on usein ollut myös UKK:n etu ja päinvastoin.”¹¹¹ Risto Juhanin laatiman analyysin sävy oli lempeän hirtehdinen; Kekkonen oli ”vetreä, vanha veijari”, joka oli ”ajoittanut kuntonsa verrattomasti”. Poikkeuslain vastustajien huomau-

tettiin tarttuvan lakiesityksen muutoseikkoihin. ”Kun ei uskalleta vastustaa itse asiaa, voidaan vastustaa sitä tapaa jolla asiaa pitäisi hoitaa.”¹¹²

Poikkeuslain käsittely ei rajoittunut VIPissä pelkästään Risto Juhanin kirjoituksiin. VIP marssitti sivuilleen haastateltavia, jotka kukin omista lähtökohdistaan lausuvat kielteisen kantansa poikkeuslakialoitetta ja Suomessa vallitsevaa poliittista toimintakulttuuria kohtaan. Ensimmäisen näistä puheenvuoroista piti Upseerit evp ry:n puheenjohtaja ja Itsenäisyyden puolesta -kansalaisjärjestön varapuheenjohtaja, eversti evp Veikko Vuorela.¹¹³ Hiljaisen enemmistön edustajaksi tituleeratun Vuorelan varsinaisen hyökkäyksen kohde oli nuorisoon kohdistuva vasemmistolainen ”aivopesu”. ”Puolueet, yhteisöt ja tiedotusvälineet, jotka eivät hyväksy tällaista elämänmenoa, on vaiennettu, tai ne ovat itse vaienneet.” ”Tässä maassa ei enää uskalleta puhua”. Kekkosen kanssa ei Vuorelan edustamissa piireissä kaveerattu, vaikka Puolustusvoimien ylipäällikköä toki kunnioitettiin. ”Sen verran voin sanoa Kekkosesta, että toivon että Suomesta tulee taas tasavalta”. Nykyisellään Suomi oli Vuorelan mielestä ”eräänlainen diktaattori”¹¹⁴.

Puheenvuoron lehdessä sai myös aikansa taipumattomin Kekkos-kriitikko ja poikkeuslain vastustaja Georg. C. Ehrnrooth.¹¹⁵ Laajassa, kahdelle aukeamalle levittyvässä haastattelussa Ehrnrooth kommentoi ”äärioikeistolaiseksi väitety”, ruotsinkielisen, presidentti Kekkosen vallan vastustamiselle omistautuneen Express-lehden perustamista. ”Se perustettiin koska eräille mielipiteille ei löytynyt sijaa suomalaisessa päivälehdistä. Jatku-

vasti kävi ilmi että eräät suuret lehdet eivät julkaise määrättyjä (sic.) mielipiteitä”¹¹⁶. Ehrnrooth moitti haastattelussa Suomen poliittista ilmapiiriä ja sitä, että sisäpolitiikkaa ei Suomessa johdettu ”kansanvallan kirjaimen ja hengen mukaisesti”. ”Vaikka vaaleissa tulee suuriakin muutoksia, niin silti hallitukset muodostetaan määrätyn, ennakoita tiedossa olevan kaavan mukaan” ja ”eräät puolueet” ovat vaalituloksesta riippumatta paitsiossa päätöksenteosta. Eduskunnan valtaa pitäisikin Ehrnroothin mielestä lisätä ja presidentin valtaoikeuksia vähentää. Edessä oleva presidentinvaalia Ehrnrooth luonnehti ”tragediaksi”.

Meillä ei sallita vapaita presidentinvaaleja. Nyt halutaan muuttaa jopa perustuslakia, säätää poikkeuslaki jotta määrätty henkilö valittaisiin taas. Ja tämä poikkeuslaki säädettäisiin vain sen tähden, että määrätty henkilö ei itse suostu olemaan ehdokkaana vapaissa vaaleissa.¹¹⁷

Haastattelujen lisäksi aihetta käsiteltiin lehdessä julkaistuissa Kai Heinosen laajoissa, kahdelle aukeamalle levittäytyvissä pilapiirroksissa. Vuoden 1972 joulukuun numerossa julkaistu piirroksissa ”Näin tehdään päämiehiä” kiteytti tuoreeltaan poikkeuslakiehdotuksen tunnelmat. Synnytyssaliin sijoittuvan kuvasarjan viesti vahvistettiin kuvateksteissä:

Presidenttiä synnytetessä syntyy usein ajatus, että nykyinen aborttilaki olisi hyvinkin paikallaan. [- -] Reiluissa vaaleissa, joissa kansa valitsee johtajansa, tulos olisi tietysti

paras mahdollinen. Entäpä meillä? Mitäpä se nyt tavalliselle kansalaiselle kuuluu, kuka meitä halliten ohjailee. Siispä keksittiin ihan uusi systeemi a la Karjalainen: pistetään käärmepyssyyn. Ja ajatellaanpa Pohjoismaisia lähinaapureita. Eivät niissäkään päämiehet vaalihumuun lähde.¹¹⁸

Poikkeuslain arvostelu jatkui tammikuun 1973 numerossa Kai Heinosen kuvasarjalla ”Avioliittoja”.¹¹⁹ Yhdessä kuvista esiintyy pelokkaan näköinen Urho Kekkonen istumassa keinutuolissa ja pitelemässä fyysisesti huomattavasti isokokoisemman, Leonid Brežnevin kasvoilla varustetun ”rouvansa” lankavyhtiä. Seinällä pariskunnan taustalla roikkuu rivi täytettyjä hirven- ja villisian päitä sekä YYA-ystävyyttä julistava ristipistotyö. Kuvateksti toteaa, että ”avioliitto merkitsee kumpaisellekin osapuolelle tiettyjä etuisuuksia, mutta asiaa kokeilleet väittävät, että tuollaiset yhteiselämään liittyvät seikat kuin vastuuntunto ja toisen yksilöllisen vapauden kunnioittaminen sen kun vain kasvavat.” Heinosen tulkinnan mukaan Kekkonen oli siis suhteessaan Brežneviin kuin tossun alla oleva aviomies avioliitossa, jossa mainitut seikat loistivat poissaolollaan.

Vitsailu jatkui samassa numerossa Juhani Mäkelän koko aukeamalle levittäytyvässä pakinassa¹²⁰, jossa leipätekstin oheen oli oheistettu ”äänestyslippu”. Aukeaman toinen sivu on monistettu täyteen samaa, peukalonpään kokoista passikuvaa nauravasta Urho Kekkosesta. Tekstin teemana on kansalaisia uhkaava sairaus, jonka oireena on ”pakottava äänestämisen tarve”.

Potilas tuntee äkillistä osallistumisen halua. Hän haluaa puhua politiikkaa ja jos hän suinkin löytää itselleen kuulijan, hän kertoo loputtomiin näkymiään yhteiskuntamme tilasta. Mikäli hän pitäytyy sisäpolitiikkaan, ei ole vielä syytä huoleen, mutta jos hän ryhtyy ottamaan kantaa maan ulkopoliittiseen linjaan, hänet on varminta tainnuttaa nopeasti ja toimittaa lääkärin hoitoon.¹²¹

Tekstissä kerrotaan taudista viime aikoina esiintyneen vaarallista ”presidentinvaalimuunnosta”. Tässä tapauksessa potilas kohtauksen saatuaan haluaisi äänestää nimenomaan vuoden 1974 presidentinvaaleissa. ”Hän tuntee kestämatöntä äänestämisen tarvetta”. Hoitotoimenpiteeksi ehdotettiin tekstissä seuraavaa: ”Annetaan potilaille pitkäkhön narun päässä oleva lyijykynä ja äänestyslippua muistuttava paperilappu ja johdatetaan hänet näkösuojaan – esimerkiksi toilettiin – ja kehotetaan häntä siellä äänestämään.” Toisena hoitomuotona ehdotettiin potilaan mielenkiinnon suuntaamista ”äänestyksenomaiseen askarteluun”. ”Otetaan saksen ja liimapullo, ja katsotaan [vieraisen sivun] kuvaa sopivista henkilöistä jotka voisivat tulla kyseeseen. Leikataan sopivan henkilön kuva irti ja liimataan äänestyslippuun.”

Näin on otettu kantaa presidenttikysymykseen ja olo tuntuu kevyeltä ja huolettomalta. Terapiaryhmissä tästä voi kehittää hauskoja äänestysseurapelejä uurnineen ja kaikkineen. Tärkeintä on saada tunne siitä, että päättävät poliitikot mitä tahansa, me äänestetään kuitenkin.¹²²

Samassa lehden numerossa otettiin kantaa myös tuoreeseen Zavidovo-tietovuotoon. Nimimerkillä ”Meidän jengi” varustetussa pakinassa todettiin presidentti Urho Kekkosen tarvitsevan ”korkean tason juoksupojan”, joka ”valmistelelee asioita, vuotaa tietoja, antaa lausuntoja ja esiintyy itsenäisesti pressan nimissä pikku risahduksissa. Sellaisen kuin Nixonin Henry Kissinger.” Nimerkin mukaan EEC-keskustelut vuosivat turhaan Tor Högnäsinkin kautta, koska ”Kissinger olisi yhtä hyvin voinut kutsua Suomen lehdistöjengin kasaan ja antaa muistion niin sanotusti taustainformaationa”. ”Nykyisen tilanteen vallitessa Tor Högnäs pystyy vetämään Dagens Nyheteriin vaikka minkälaisia valheita, ja kansa uskoo niihin.” Tekstin päätöskappaleessa korostetaan vielä Kissingeriä tarvittavan ripeästi. ”Äijä on fyysisesti ripeässä kunnossa, mutta psyykkinen kalkkeutuminen painaa päälle.”¹²³ Meidän jengi -nimimerkillä julkaistiin lehdessä myös toinen, lehden numerossa 2:1973 ilmestynyt pakina, joka keskittyi julmanpuoleisiin Kekkosen-aiheisiin vitseihin. Kirjoituksessa visioitiin Kekkosen täysin seniilinä presidenttinä vallassa vielä vuonna 2000, ja leikailtiin kuinka Kekkosen pitäisi haudata pyhään maahan, mutta ehdotusta vastustettiin, ”sieltä kun on ennenkin ylösnoustu”.

Zavidovo-vuodon käsittely jatkui lehden huhtikuun numerossa.¹²⁴ Markku Saksan kirjoittaman artikkelin pääväittäjä oli, että Kekkosen ja Brežnevin välisten neuvotteluiden sisältö oli laajojen politiikan sisäpiirien tiedossa heti tuoreeltaan, ja että neuvotteluista laaditusta muistiosta oli otettu useita kopioita ja jaettu eteenpäin. ”Näitä kopioita oli liikkeellä Helsingissä tuoreeltaan neuvottelujen jälkeen. Artikkelin mukaan Zavidovon salaisten

keskustelujen kohdalla ei pitäisi puhua salaisuudesta ensinkään, ja tästä syystä vuotoon liittyvä oikeudenkäynti oli ”silkkää teatteria.” Jos oikeuskansleri haluaa selvyuden vuotoon, sen luonnollisesti olisi pantava seinää vasten ne seitsemän henkilöä, jotka saivat Zavidovon neuvottelujen muistiot haltuunsa ja levittivät kopioita.¹²⁵ Jutussa haastateltiin myös alkuperäisen Zavidovo-uutisen kirjoittanutta Tor Högnäsiä, joka totesi olevansa jo ”lopen uupunut” uutisvuotojupakkaan. Jutussa spekulointiin myös presidentti Kekkonen roolilla ja suhtautumisella vuotoon. Tekstin sanamuodoista voi päätellä, että kirjoittajan mielestä vuodon takana oli presidentti Kekkonen itse tai vuoto tapahtui hänen myötävaikutuksellaan: ”Kekkonen menettely vuotoasiassa saa loogisen muodon vain monimutkaisten ajatusrakennelmien kautta, mutta kansanmiehen järjellä ajateltuna asia on kuin potkupallo. Pysyy pyöreänä katsoipa sitä mistä suunnasta tahansa.”¹²⁶

Jutun lopuksi lähetettiin terveisiä vuodon aiheuttajalle. Todettiin, että neuvotteluja koskeva uutisjuttu oli paikallaan, koska jotkut ottivat riskin olla kertomatta ”kansakunnalle erittäin tärkeän päätöksen olennaisista taustatekijöistä.” Todettiin myös, että VIP-lehti tarjoaisi mieluusti palstatilaa, ”mikäli haluat sanoa sanasi anonyymina henkilönä tähän kohua herättäneeseen asiaan. Pane paperi koneeseen ja anna tulla.”¹²⁷ Tapauksen käsittely jatkui VIPissä vielä toukokuun numerossa¹²⁸, jossa haastateltiin presidentin kansliapäällikkö Antero Jyränkiä, valtiovarainministeriön virkamiehenä tuolloin toiminutta Seppo Lindblomia (SDP) ja ulkomaankauppaministeri Jussi Linnamo (SDP). Tässäkin artikkelissa nostettiin esiin kysymys presidentti Kekkonen aktiivisesta roolista.

Astetta painokkaampaa Kekkos-kritiikkiä esitettiin lehden kesä- ja heinäkuun numeroissa kahdessa Mauno Vuohelaisen kirjoittamassa jutussa, joista ensimmäisessä pohdittiin, oliko presidentti Kekkonen joutunut ”neuvonantajiansa armoille”.¹²⁹ Jutussa esitettiin epäily, että presidenttiä ohjaili häntä ympäröivä ”sosialistinen klikki”. Kirjoituksen herätteenä toimi presidentin Tamperella pitämä viestintäpoliittinen, sananvapautta Suomessa ylistänyt puhe, joka herätti jutun mukaan kielteisiä reaktioita porvarilehdistössä. Jutussa siteerattiin Uuden Suomen, Helsingin Sanomien ja Aamulehden reaktioita puheeseen, jota pidettiin propagandistisena ja etenkin heti poikkeuslain hyväksymisen jälkeen sopimattomana.

Yhteiskuntaa pitäisi uudistaa, mutta kun mahtava presidentti pitää jatkuvasti puheita, joita taloudellista valtaa pitävät ihmiset eivätkä tiedotusvälineet voi hyväksyä. Ollaan umpikujassa niin kauan kun presidenttinä on Kekkonen.¹³⁰

Kekkosen kovasanainen arvostelu jatkui vielä heinäkuun numerossa, jossa haastateltiin tamperelaista toimittaja Matti Arjantta.¹³¹ Juttu käsitteli Arjanteen omakustanteena julkaisemaa, Zavidovo-vuotojupakan ja poikkeuslakimenettelyn yhteyksiä käsittelevää kirjaa *Uutisvuoto ja poikkeuslaki* (1973). Haastattelussa tuotiin useaan otteeseen väittämä Kekkosen mielipiteiden vasemmistolaistumisesta ja henkinen etäännyminen ”reaalipolitiikasta sekä Suomen kansasta”. Arjanteen oma kanta poikkeusla-

kiin oli selkeän kielteinen: ”Kyllä olisi ollut aika vaihtaa Kekkonen toiseen mieheen.”

TASAVALLAN SUURIN TOHVELISANKARI – PRESIDENTTI TOSSUN ALLA

Poikkeuslakimenettelyä ja Kekkonen asemaa kriittisesti käsittelevien kirjoitusten lisäksi VIP-lehdessä julkaistiin vuosien 1972–1973 mittaan useita Kekkoneseen liittyviä kirjoituksia, joiden tarkoitusperiä tai journalistista agendaa on vaikeampi päätellä. Näihin lukeutuu Ruotsin entisen pääministerin Tage Erlanderin haastattelu, jossa käsiteltiin presidentti Urho Kekkonen juhlapuhetta YYA-sopimuksen 25-vuotisjuhlassa 4.5.1973.¹³² Puhe oli jutun mukaan lähtölaukaus sotaan edeltäneen Suomen historian ”realistisempaan arviointiin”. Erlander kiitteli haastattelussa Kekkonen puheenvuoroa ja esitti oman näkemyksensä, että talvisodan syttyminen oli suomalaisten poliitikkojen taitamattomuuden syytä. Jutun mukaan Kekkonen ja Erlanderin ajatuksiin yhtyvät monet Suomessakin, ja että Kekkonen puheeseen olivat pettyneitä ainoastaan ”oikeistolehdistö ja sen yleisönosastokaarti”. Muun VIPissä julkaistun materiaalin perusteella pettyneiden joukkoon kuului myös VIP-lehden lukijoita.

On arvoitus, miksi VIP esitteli Tage Erlanderin neuvostohenkisiä, Kekkonen puhetta ylistäviä talvisota-tulkintoja tuoreeltaan YYA-juhlien jälkeen. Myös artikkelien ”Miksi Urho Kekkonen kävi Ratakadulla 1956”¹³³ ja ”Mitä Kekkonen lupasi 1960 Moskovassa”¹³⁴ tarkoituksiperät jäävät hämäräksi. Muun lehdessä samoihin aikoihin julkaistun Kekkos-kirjoittelun jatkumolla artikkelit

Kekkonen vuonna 1978 norjalaisen Dagbladetin kuvaamana.
Kuva: Urho Kekkonen arkisto.

tuntuvat kukin muistuttavan Kekkonen taipumuksesta hyödyntää neuvostosuhteitaan vaalien alla.

Sisäpolitiikan muuttuneista painopisteistä puolestaan vihjaili *Presidentin muotokuva* -kirjaa esitellyt artikkeli, jossa listattiin Kekkonen sisäpiirejä, taustavaikuttajia ja luottohenkilöitä eri vuosikymmeniltä.¹³⁵ Presidentin valtakiuudistusta käsittelevä haastattelujuttu oli poliittisesti tasapainoinen, kun ääneen pääsivät sekä vasemmistoa että oikeistoa edustaneet oikeusoppineet. Molemmat asiantuntijat näyttävät olleen yksimielisiä siitä, että tuolloin vallinnut valtiopäiväjärjestys, joka asetti presidentin kansan valitseman eduskunnan yläpuolelle ja jätti presidentin ”vaille parlamentaarista vastuuta”, oli kansanvallan näkökulmasta ongelmallinen. ”Olemme samaa mieltä siitä, ettei normaali parlamentarismi Suomessa toteudu.”¹³⁶

Kenties hämmentävimmässä VIPin jutussa presidentti Urho Kekkonen esiteltiin lehden 1973 joulukuun numerossa balettitosuihin pukeutuvana ”tohvelisankarina”. Juttuun vinkkaava teksti ja kuva lehden kannessa on kutkuttava. Kuvan aiheena on miehen puvun lahkeeseen verhottu, kärkivahvisteisilla balettitosuilla tasapainoileva jalka. Teksti kuvan päällä vinkkaa: ”Kekkonen paljastaa suurimman salaisuutensa”.¹³⁷ Vinkin voi ajatella viittaavan niin salaisuuteen presidentin suosimista naisten tanssijalkineista kuin symbolisemmin presidenttiin, jolta politiikan valtakuviot käyvät kuin tanssi.

”Valtakunnan tohvelisankarit” oli kiertohaastattelujuttu, jossa esiintyi Kekkonen lisäksi joukko nimekkäitä vaikuttajia kuvan keralla. Lempijalkineistaan kertoivat kansanedustaja Taisto Sini-

salo, Sosiaalihallituksen pääjohtaja Alli Lahtinen, kansanedustaja Raimo Ilaskivi, Alkon pääjohtaja Pekka Kuusi, ralliautoilija Timo Mäkinen, ulkoministeri Ahti Karjalainen, SAK:n puheenjohtaja Niilo Hämäläinen, pääministeri Kalevi Sorsa sekä viimeisenä presidentti Urho Kekkonen.

Kekkonen on kuvattu istumassa mustassa kokopuvussa Eero Aarnion trendikkäässä, valkoisessa pallotuolissa, jalassaan valkoiset, kuminauhalla edestä kiinnitetyt kangastossut.¹³⁸ Vaikka kokonaisuudessa esiintyi joukko muitakin politiikan huippuniimiä, Kekkonen on selvästi jutun varsinainen päähenkilö. Kuva-teksti noudattelee juttukokonaisuuden hilpeää tyyliä: ”Tasaval- lan presidentti Urho Kekkonen tunnetaan valtiomiehenä, joka jos kuka tuntee kaikki politiikan piruetit. Yllätyskö että presidentti rentoutuu balettitossut jalassa?” Lyhyessä leipätekstissä Kekkonen kertoo saaneensa tossut lahjaksi veljentyttäreltään ja kehuu niiden mukavuutta. Monitulkintainen teksti viittailee epämääräiseen sävyyn lahjan antamiseen ja vastaanottamiseen sekä lahjasta kiel- täytymiseen (presidentin vastauksen mukaan riippuu lahjan anta- jasta, onko lahja tervetullut). Kuvaustilanteeksi mainitaan marras- kuinen iltapäivä Tamminiemessä ”presidentin makuuhuoneessa”.

Jutun VIPille freelancer-sopimuksella ideoineen Timo Elon mukaan juttu toteutettiin vitsikkäällä, julkiskulttia rakenta- valla otteella, jolla poliitikkoja alettiin noihin aikoihin muutenkin lähestyä. Tohveliaihe liittyi lähestyvään jouluun, tohvelit ja tossut kun olivat tuolloin suosittuja joululahjoja. Kekkosen suostuttua kiertoaastatteluun muita haastateltavia ei juuri tarvinnut taivu- tella.¹³⁹ Koska VIP-lehdessä ei tämän kaltaisia, poliitikkojen intii-

miin arkielämään liittyviä huumorijuttuja ollut tätä ennen harrastettu, juttua on mahdollista lukea myös osana lehdessä julkaistua kriittistä Kekkos-kirjoittelua. Tällaiseen tulkintaan houkuttaa tohvelisankari-termi, jolla on tapana viitata vaimonsa komennossa olevaan aviomieheen. Tästä merkityksestä muistutetaan myös jutun ingressissä. ”Nyky-suomen sanakirja määrittelee tohvelisankarin varsin leikkisästi aviomieheksi, joka on vaimonsa määräysvallan alainen. Me emme tässä leikittele sellaisilla asioilla, jos niin sattuisitte luulemaan.”¹⁴⁰ Tämän tapainen vihjailu ja vitsailu kuitenkin tarjoaa mahdollisuuden vaihtoehtoisin lukutapoihin. Tohvelisankari-termi tuo mieleen aiemmin samana vuonna lehdessä julkaistun Kai Heinosen pilapiirroksen, jossa Kekkonen kuvattiin pirttihirmumaisen Brežnevin alistuneena aviopuolisona. Lehden samassa joulukuun numerossa puolestaan muisteltiin Kekkonen Moskovan-matkaa vuonna 1960 ja visiitillä annettuja lupauksia Neuvostoliiton johdolle.

Tekstin viittaukset lahjan antamiseen ja sen mieluisuuteen osuivat lähestyvän joulun lisäksi ajankohtaiseen uutistapahtumaan, Keskustapuolueen jäsenistön piirissä laadittuun, keskustalaisen Pertti Luostarisen Kekkoselle itsenäisyyspäivänä luovuttamaan adressiin. Siinä vaadittiin maan johtoa vastuuseen ”historiallisten tosiasioiden ja kansallisten arvoperusteiden romuttamisesta”. Tapauksesta uutisoineen Helsingin Sanomien mukaan presidentti Kekkonen ei kuitenkaan ollut suostunut ottamaan adressia vastaan.¹⁴¹ Lahja ei kaikesta päätellen ollut mieluinen.

MIESTENLEHDET MYYTIN RAKENTAJINA JA SEN RAVISTELIJOINA – EPÄKORREKTIUS MENI LIIAN PITKÄLLE?

Adressitapauksen käsittelyä jatkettiin VIPin viimeiseksi jääneessä vuoden 1974 tammikuun numerossa. Numeron kansivinkki lupasi suoraa puhetta: ”Kepusta karkotettu Pertti Luostarinen puhuu suunsa puhtaaksi Kekkosesta ja Karjalaisesta”. Pertti Luostarinen, ”mies UKK:n ja AKK:n [Ahti Kalle Karjalainen] epäsuosiossa”,¹⁴² kertasi haastattelussa adressissa esitetyt moitteet ”Talvisodan historian vääristelystä” ja ”ulkopolitiikan väärinkäytöstä henkilökohtaisiin valtapyyteisiin”. Lisäksi keskustapuolueen Helsingin piirijärjestöstä erotettu Luostarinen väitti, että ”Helsingin piiri on keskustapuolueessa kommunistien käsissä”, ja että järjestöön ”soluttautuneen” kommunistiaineksen takia ”alkiolainen keskusta-aate” oli puolueessa ahtaalla. Ulkoministeri Ahti Karjalaista Luostarinen syytti maanpetturuudesta, ulkopoliitiikan mystifioinnista ja käyttämisestä sisäpoliittisessa taistelussa.

Tällä hetkellä Suomessa ulkopoliitikka on salatiedettä, mystiikkaa. Ulkopoliitiikan avulla pidetään muutamia henkilöitä jatkuvasti pinnalla, toisia pinnan alla. Kansalaiset eivät saa tietää mitään ulkopoliitikasta, samoin eduskunta ohitetaan päätöksenteossa.¹⁴³

Myös presidentti Kekkoseseen kohdistettiin suorasanaista arvostelua.

Presidentti on mielestäni kalkkeutunut yhteen ajatukseen. On ikävää että yksi mies pitää valtaa niin kauan. Suomalainen demokratia muistuttaa tällä hetkellä Kreikan demokratiaa. On ikävää, että yksi mies tehdään korvaamattomaksi.¹⁴⁴

On vaikea sanoa oliko jutussa jotain erityisen raskauttavaa. Haastattelu toisti samoja väittämiä ja huolenaiheita mitä lehdessä – ja muilla vaihtoehtojulkisuuden areenoilla – oli esitetty ennenkin. Numero jäi joka tapauksessa VIP-lehden viimeiseksi. Ennakkotietoa tai vihjettä lehden loppumisesta ei lehden lukijoille annettu. Toimittajapiireissä lehden lakkauttamisesta oli kuitenkin liikunnut huhuja jo edellisenä kesänä¹⁴⁵. On kiintoisa historiallinen yksityiskohta, että lehti sisälsi suoraa ja epäsuoraa Urho Kekkonen valtopolitiikan kritiikkiä arvostelun yltäessä pilanteoksi ja suorasanaiseksi arvosteluksi lehden viimeisissä numeroissa. Sisällöllisiä perusteita lehden lakkauttamiseen ei tässä käytettyjen lähteiden perusteella ollut, ellei tällaiseksi lasketa Urpo Lahtisen ilmaisema pettymystä siitä, että VIPistä ei tullutkaan Suomen Kuvalehden kanssa kilpailevaa, Timen ja Newsweekin kaltaista yleislehteä¹⁴⁶. Tällaiset tavoitteet kuulostavat kuitenkin epäjohdonmukaisilta, kun kyseessä oli Playboysta ideansa ottanut, alastonkuvasarjoilla profiloitunut miestenlehti.

Historiallisesti miestenlehtien konseptiominaisuuksiin on sekä kotimaassa että kansainvälisesti kuulunut rajoja rikkova roisuus ja poliittinen epäkorrektius. Sotienjälkeisessä Suomessa miestenlehdet toimivat romaanikirjallisuuden ja Kansa taisteli -lehden rin-

nalla julkisuusfoorumina, jossa jaettiin rintamamieskokemuksia ja välitettiin jälkipolville muistoja sodan olosuhteista. Lisäksi lehdet toimivat varaventtiilinä, jonka avulla saatettiin purkaa paitsi eroottisia myös poliittisia paineita.¹⁴⁷

Koska miestenlehdet poikkesivat standardeiltaan muista lehdistä, niissä oli mahdollista julkaista myös sellaista, mikä muissa lehdissä ei välttämättä olisi ollut mahdollista¹⁴⁸. Urkissa arvosteltiin huumorin varjolla 1970-luvun suomettunutta ilmapiiriä, naapurimaan mielistelyä ja lehdistön sananvapauden kohdistuneita rajoituksia. VIP-lehdessä puolestaan esitettiin useita avoimen kekkosvastaisia puheenvuoroja aikana, jolloin se ei ollut muissa lehdissä mahdollista tai ainakaan sopivaa. Haastateltavina lehdessä esiintyivät poikkeuslakia vastustaneet, äärioikeistolaisiksi ja jopa fasisteiksi leimatut henkilöt, jotka kukin viittasivat lehdessä vaikeuksiin saada mielipiteitään julkisuuteen.

Haastatelluilla VIPin toimittajilla ei kuitenkaan ollut muistikuvia poliittisesta asenteellisyydestä saati kekkosvastaisuudesta. Toimittajien ja asiaa tutkineiden¹⁴⁹ käsityksen mukaan VIPin lakkauttamisen syynä olivat taloudelliset seikat: kalliin lehden laskusuuntainen levikki ja Jaana-naistenlehden uudistamisen vaatimat resurssit¹⁵⁰. Levikintarkastuksen mukaan lehden levikki nousi vuodesta 1968 vuoteen 1971 tasaisesti ja pysytteli vielä vuonna 1972 yli 80 000 kappaleen tuntumassa. Kovin dramaattisesta laskusuunnasta ei siis voida puhua.¹⁵¹ Lehden sisäisivuille viimeisenä vuonna ilmestyneet lehden omat mainokset (”VIP ei ole pornolehti”) kielivät kuitenkin lehtikonseptin epäonnistumisesta tavoittelemiensa lukijaryhmien suhteen. Seksilehdeltä näyttävästä

VIPistä ei siis ollutkaan tullut lehteä, jota ”kehtaisi tilata kotiinsa”.

Sekä Urkki että VIP ottivat osaa Kekkös-myytin rakentamiseen, mutta toisaalta esittivät kumpikin voimakassanaisia puheenvuoroja presidentin ylivallan purkamiseksi ja 1970-luvun tunkkaisen poliittisen ilmapiirin tuulettamiseksi. Valtakunnan johdettava alfauros oli miestenlehdissä samanaikaisesti myös kalkkeutuva itsevalti ja naapurimaan tossun alla nöyristelevä tohvelisan-kari. Olipa totuus lehden lakkauttamisen taustalla mikä tahansa, VIPin tarina jäi huomattavasti lyhemmäksi kuin edelleen ilmestyvän esikuvansa Playboyn. Se jäi myös huomattavasti lyhemmäksi kuin Urho Kekkosen presidenttikausi, joka jatkui vielä seuraavien vaalien yli aina 1980-luvulle asti.